

de Rechtspraak

De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Mevrouw A. van Miltenburg
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

datum 17 mei 2013
contactpersoon Voorlichting
doorkiesnummer 06-18609322
e-mail voorlichting@rechtspraak.nl
onderwerp Advies Voorstel van rijkswet van het lid Taverne, houdende verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot aanpassing van de procedure voor vaststelling van rechtstreekse werking van een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties (Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359, (R 1986), nrs. 1-3)

bezoekadres
Kneuterdijk 1
2514 EM Den Haag
correspondentieadres
Postbus 90613
2509 LP Den Haag
T (088) 36 10000
F (088) 36 10022
www.rechtspraak.nl

Geachte mevrouw van Miltenburg,

De Raad voor de rechtspraak (de “Raad”) heeft kennisgenomen van het op 6 september 2012 bij uw Kamer ingediende *Voorstel van rijkswet van het lid Taverne, houdende verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot aanpassing van de procedure voor vaststelling van rechtstreekse werking van een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties* (Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), nrs. 1-3 (het “Wetsvoorstel”).

De Raad heeft op grond van artikel 95 Wet op de rechterlijke organisatie een wettelijke adviestaak met betrekking tot nieuwe wets- en beleidsvoorstellen die gevolgen hebben voor de rechtspraak. Het is evident dat dit Wetsvoorstel aanzienlijke gevolgen voor de rechterlijke toetsing en de positie van de rechtspraak in het staatsbestel zal hebben en dat het onder de reikwijdte van de wettelijke adviestaak van de Raad valt. De Raad heeft echter tot op heden geen adviesaanvraag ontvangen en ziet zich daarom genoodzaakt om door middel van deze brief op eigen initiatief advies uit te brengen aan uw Kamer.

de Rechtspraak

datum 17 mei 2013
pagina 2 van 8

Hoofdpijnen van het advies

De Raad heeft ernstige bedenkingen bij het Wetsvoorstel en concludeert na bestudering dat het Wetsvoorstel en de Memorie van Toelichting (“MvT”) zowel vragen van wettechnische, praktische alsmede van principiële aard onbeantwoord laat:

- de strekking van het Wetsvoorstel is onduidelijk;
- de gestelde noodzaak van het Wetsvoorstel overtuigt niet, en
- het Wetsvoorstel heeft tot gevolg dat nationale effectieve verdragsbescherming verdwijnt, en leidt naar verwachting tot een groter beroep op internationale gremia en rechterlijke instanties.

Deze onderdelen worden hierna nader uitgewerkt.

Het Wetsvoorstel

Het Wetsvoorstel beoogt wetten in formele zin (hierna: “wetten”) uit te zonderen van de regel van artikel 94 van de Grondwet dat de rechter “wettelijke voorschriften” buiten toepassing laat, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties. Bovendien maakt het Wetsvoorstel het mogelijk om, door middel van wijziging van artikel 93 van de Grondwet, bij wet te bepalen dat een verdragsbepaling of een besluit van een volkenrechtelijke organisatie die naar haar inhoud een ieder kan verbinden, na de bekendmaking toch geen verbindende kracht heeft. Het Wetsvoorstel heeft geen gevolgen voor de werking van bepalingen en besluiten in het kader van de Europese Unie.¹

Gehoord de gerechten, adviseert de Raad als volgt.²

Advies

Voor de leesbaarheid van dit advies is hieronder de tekst van de artikelen 93 en 94 (nieuw) van de Grondwet opgenomen. Daarbij zijn de veranderingen die door middel van dit Wetsvoorstel worden doorgevoerd door de Raad onderstreept.

Artikel 93 (nieuw) van de Grondwet luidt:

Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt, behoudens voor zover bij de wet anders is bepaald.

---

¹ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 7-8.

² De Raad voor de rechtspraak heeft op grond van artikel 95 Wet op de rechterlijke organisatie een wettelijke adviestaak met betrekking tot nieuwe wets- en beleidsvoorstellen die gevolgen hebben voor de rechtspraak. De adviezen worden vastgesteld na overleg met de gerechten. De Raad voor de rechtspraak is een adviescollege in de zin van artikel 79 en 80 van de Grondwet. Bij het opstellen van zijn adviezen beoordeelt de Raad de voorgenomen wet- en regelgeving in het bijzonder op de gevolgen voor de organisatie en de werklust van de gerechten en op de (praktische) toepasbaarheid en uitvoerbaarheid. Rechterlijke zaken zijn bij de behandeling van individuele zaken niet gebonden aan de inhoud van de wetgevingsadviezen van de Raad voor de rechtspraak.

de Rechtspraak

datum 17 mei 2013
pagina 3 van 8

Artikel 94 (nieuw) van de Grondwet luidt:

Andere [b]innen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften dan de wetten vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.

1. De strekking, redactie en beoogde effecten van het Wetsvoorstel

1.1 Het algemeen deel van de toelichting

In het algemene deel van de MvT wordt aangegeven dat de kern van het Wetsvoorstel is om wetten in formele zin uit te zonderen van de in artikel 94 bedoelde rechterlijke toetsing.³ In dat artikel wordt de toetsing van alle wetgeving aan een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties mogelijk gemaakt. Met de vaststelling van een wet in formele zin wordt, expliciet of impliciet, bepaald dat die wet in overeenstemming is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties.⁴ Door in artikel 94 (nieuw) de wetten in formele zin uit te zonderen wordt toetsing door de rechter van die wetten in formele zin aan een ieder verbindende bepalingen, onmogelijk gemaakt. De voorgestelde wijziging heeft volgens de MvT geen consequenties voor de toetsing van lagere regelgeving, niet zijnde wetgeving in formele zin.⁵ (Daarover meer onder 1.2).

1.1.1 Noodzaak van de wijziging van artikel 93 (nieuw) in verband met artikel 94 (nieuw)

De Raad merkt op dat als het voorgaande inderdaad de bedoeling is, dat dan de voorgestelde wijziging van artikel 93 (nieuw) in verband met artikel 94 (nieuw) overbodig is. De eerstgenoemde bepaling heeft in dat geval geen betekenis voor het doel en de strekking van het Wetsvoorstel. Ook zonder de wijziging van artikel 93 (nieuw) geldt dat – op grond van artikel 94 (nieuw) van de Grondwet – de wet in formele zin door de rechter niet getoetst mag worden aan bepalingen van verdragen en van volkenrechtelijke besluiten. Daarbij is irrelevant of die bepalingen die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden, na de bekendmaking al dan niet verbindende kracht hebben op grond van artikel 93 (nieuw) van de Grondwet.

1.1.2 De beoogde effecten van de voorgestelde grondwetswijziging

Voorts vraagt de Raad zich af of de voorstelde grondwetswijziging, aldus begrepen, wel het effect zal hebben dat de opsteller voor ogen staat. Het verbod voor de rechter in artikel 94 (nieuw) van de Grondwet om wetten in formele zin te toetsen aan een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, laat onverlet dat de toepassing van andere wettelijke voorschriften wél door de rechter aan die bepalingen getoetst kan worden. De MvT stelt dat de bezwaren die gelden voor toetsing van de toepassing van wetten in formele zin aan internationaal recht niet gelden voor lagere regelgeving.⁶ Tot die andere wettelijke voorschriften behoort echter ook de regelgeving welke door middel van een delegatiebepaling in een wet in formele zin tot stand wordt gebracht (zoals algemene maatregelen van bestuur, Koninklijke besluiten en ministeriële regelingen). In de huidige wetgevingspraktijk wordt het materiële recht om redenen van flexibiliteit niet door de wetgever bij wet geregeld, maar worden door de wetgever vooral bevoegdheden aan andere organen

³ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 5.

⁴ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 8.

⁵ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 9.

⁶ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 9.

de Rechtspraak

datum 17 mei 2013
pagina 4 van 8

gedelegeerd, om een onderwerp niet alleen op detailniveau maar vaak ook op hoofdlijnen, op een later moment te regelen. Bij deze stand van wetgevingstechniek zou naar het oordeel van de Raad het voorgenomen verbod voor rechters om de toepassing van *wetten* te toetsen aan internationaal recht nauwelijks effect sorteren, omdat rechters grondwettelijk verplicht blijven gedelegeerde regelgeving op hun verdragsrechtelijke conformiteit te controleren.

1.2 De artikelsgewijze toelichting

1.2.1 De strekking van het Wetsvoorstel naar aanleiding van de artikelsgewijze toelichting

Leest men de artikelsgewijze toelichting, dan kan men de bedoeling van de indiener van het Wetsvoorstel ook anders begrijpen. Zowel in onderdeel A, als in onderdeel B wordt gesteld dat bij wet (in formele zin) kan worden bepaald dat een verdragsbepaling of een besluit van een volkenrechtelijke organisatie die naar haar inhoud een ieder kan verbinden, na bekendmaking toch geen verbindende kracht heeft.⁷

1.2.2 Gevolgen van een dergelijke strekking

Als het voorstel aldus moet worden begrepen, dan heeft het een veel verstrekkendere betekenis dan in het algemene deel van de toelichting wordt gesuggereerd, in het bijzonder voor andere wettelijke voorschriften dan de wet in formele zin. Dan krijgt de wetgever immers de bevoegdheid om te bepalen dat een verdragsbepaling of besluit van een volkenrechtelijke organisatie niet “een ieder verbindend” is. Het oordeel daarover wordt dan weggehaald bij de rechter en overgelaten aan de formele wetgever.

Bovendien kan de formele wetgever niet alleen bij de totstandkoming van een wet in formele zin, impliciet of expliciet, bepalen dat een verdragsbepaling of besluit van een volkenrechtelijke organisatie niet “een ieder verbindend” is, maar kan de wetgever ook later bepalen dat zo’n bepaling niet “een ieder verbindend” is.

De formele wetgever zou zelfs bij gewone parlementaire meerderheid een wet kunnen aannemen waarin wordt bepaald dat er helemaal geen “een ieder verbindende bepalingen” meer bestaan. Op die wijze kan de wetgever met een gewone meerderheid de waarborgen die artikel 94 van de Grondwet biedt buiten werking stellen. De Raad hecht er aan om op deze zeer verstrekkende consequentie te wijzen omdat de Grondwet niet alleen bescherming moet bieden in tijden van redelijkheid, maar juist ook in tijden van onredelijkheid.

---

⁷ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 10 en 11.

de Rechtspraak

datum 17 mei 2013
pagina 5 van 8

Wanneer de indiener van het Wetsvoorstel deze strekking van het Wetsvoorstel inderdaad voor ogen heeft gestaan, dan is de wijziging van artikel 93 niet overbodig, zoals dat wel het geval is in de strekking die uit de toelichting op het algemeen deel lijkt te volgen. Artikel 93 (nieuw) biedt dan de bevoegdheidsgrondslag voor de formele wetgever om te bepalen dat verdragsbepalingen of besluiten van een volkenrechtelijke organisatie niet “een ieder verbindend” zijn. In die lezing zou juist de wijziging van artikel 94 overbodig kunnen zijn omdat, indien de wetgever zou bepalen dat in het algemeen verdragsrechtelijke bepalingen of besluiten van een volkenrechtelijke organisatie niet een ieder verbindend zijn, daaraan wetten in formele zin noch andere wettelijke voorschriften getoetst kunnen worden.

1.2.3 Verduidelijking van de strekking van het Wetsvoorstel is wenselijk

De Raad constateert dat meerdere lezingen van het Wetsvoorstel mogelijk zijn en sluit niet uit dat de indiener beide lezingen voor ogen heeft gestaan. Overigens dragen ook de titel en de considerans⁸ van het Wetsvoorstel aan deze verwarring bij, omdat deze enkel verwijzen naar de voorgenomen wijziging van artikel 93 (“aanpassing van de procedure voor vaststelling van rechtstreekse werking”) en niet naar die van artikel 94 (“buiten toepassing laten van wettelijke voorschriften”) van de Grondwet.

De Raad acht het van groot belang dat in de MvT wordt verduidelijkt wat precies de bedoeling is van het Wetsvoorstel zodat de discussie over de wenselijkheid van het Wetsvoorstel op de juiste gronden kan worden gevoerd.

1.3 Recht van de Europese Unie blijft dwingen tot rechterlijke toetsing

Het Wetsvoorstel raakt het direct werkend EU-recht niet, nu de doorwerking van het EU-recht niet over de band van artikel 93 van de Grondwet loopt, maar volgens de doctrines van de doorwerkings- en voorrangregels zoals het Hof van Justitie van de Europese Unie heeft bepaald.

Ook hier rijst de vraag of het beoogde effect van het Wetsvoorstel wel bereikt kan worden. De EU heeft immers een Grondrechten-Handvest⁹ en beoogt op termijn toe te treden tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (“EVRM”). Ervan uitgaande dat het EU-recht zich zal blijven uitbreiden en in de toekomst op vrijwel elk beleidsterrein relevant zal zijn, zal de rechter – althans op die terreinen – regelgeving (waaronder wetten in formele zin) aan grondrechten moeten blijven toetsen.

2. Vragen over de noodzaak van het Wetsvoorstel

In het algemeen kan de vraag gesteld worden, welk (belangrijk) probleem dit voorstel beoogt op te lossen. Volgens de MvT is het doel van het Wetsvoorstel:

“de volksvertegenwoordiging ertoe aan te zetten om haar wetten zelf uitvoeriger op verenigbaarheid met bepalingen van internationaal recht te beoordelen, en deze beoordeling niet grotendeels over te laten aan de rechter. Daarmee wordt de rechtspraak ontheven van de taak om een toets aan te leggen die naar zijn aard onderdeel behoort uit te maken van het

⁸ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 2.

⁹ Relevant voor wetgeving voor zover die uitvoering geeft aan het EU-recht (artikel 51 EU-Grondrechtenhandvest).

de Rechtspraak

datum 17 mei 2013
pagina 6 van 8

wetgevingsproces. Er wordt een nieuw evenwicht gevonden tussen enerzijds democratisch gelegitimeerde besluitvorming en anderzijds rechterlijke toetsing in concrete gevallen.”¹⁰

Het Wetsvoorstel bevat helaas geen voorbeelden van gevallen waaruit de wenselijkheid van het ‘ontheffen’ van de rechter van zijn toetsende taak zou blijken. Evenmin wordt duidelijk waarom een intensievere verdragscontrole vóóraf door het parlement in de wetgevingsprocedure, een verdragscontrole achteraf in een concrete zaak door de rechter zou moeten uitsluiten. Veeleer lijkt het Wetsvoorstel met name ingegeven door een algemeen en bepaald niet nieuw probleem, te weten het fundamentele en algemene karakter van normen van internationaal recht dat de inhoud van die normen vaag maakt. Omdat de oorsprong van die normen niet uitsluitend een algemeen gedragen rechtsovertuiging is, maar juist ook diplomatieke verhoudingen, politieke opvattingen en internationale belangen weerspiegelen, is interpretatie van dergelijke bepalingen noodzakelijkerwijs dynamisch van aard.¹¹ De rechter zou, aldus de MvT, voor die taak minder goed toegerust zijn dan de volksvertegenwoordiging, omdat hij:

- de benodigde kennis en expertise van diplomatieke verhoudingen, politieke opvattingen en internationale belangen mist;
- slechts over beperkte middelen beschikt om naleving van een ieder verbindende bepalingen van internationaal recht af te dwingen;
- de democratische legitimatie mist om bepalingen die zijn aanvaard door de volksvertegenwoordiging buiten toepassing te laten.

De Raad begrijpt dat er hier een verschil is tussen rechter en volksvertegenwoordigers, maar vraagt zich af of deze laatste wel de gevolgen en de wenselijkheid van het wel of niet toekennen van verbindende kracht voor concrete rechtszaken kunnen overzien en of zij de naleving van een ieder verbindende bepalingen van internationaal recht wèl kunnen afdwingen. Naar het oordeel van de Raad wringt hier dat het Wetsvoorstel eraan voorbij gaat dat verdragsrechtenbescherming in het Nederlandse staatsrecht een gezamenlijke taak van wetgever en rechter is (zie verder onder 3.2 *Complementariteit van verdragsrechtenbescherming*.)

3. Rechtsbescherming door het parlement

Het Wetsvoorstel is ingrijpend omdat het beoogt de huidige verdragsrechtenbeschermingstaak bij de rechter weg te nemen en deze neer te leggen bij het parlement. Hier ligt de grootste zorg van de Raad. In de kern miskent het Wetsvoorstel dat in het Nederlandse staatsrecht - met zijn systeem van *checks and balances* - rechtsbescherming complementair van aard is. Enkel toetsing door de wetgever vóóraf en *in abstracto* van de verdragsconformiteit van wetsvoorstellen is ineffectief en kan leiden tot ongewenste resultaten, indien deze niet wordt aangevuld met een toetsingsmogelijkheid, achteraf, in concrete gevallen. Veelal laat de (maatschappelijke) wenselijkheid van het wel of niet toekennen van verbindende kracht zich eerst achteraf in concrete zaken goed inschatten. Een abstracte inschatting vooraf is daarvoor geen goed alternatief.

¹⁰ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 1.

¹¹ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), nr. 3, p. 5.

de Rechtspraak

datum 17 mei 2013
pagina 7 van 8

Feitelijk leidt het Wetsvoorstel ertoe dat een goed functionerend systeem van effectieve verdragsrechtenbescherming verdwijnt. Dat zal er in de praktijk toe leiden dat het beroep op internationale gremia en rechters vergroot wordt. Die ontwikkeling staat echter haaks op de gedachte van de subsidiariteit van rechtsbescherming die het Hof van Justitie van de EU en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens nastreven. Juist de nationale rechter dient zich te ontwikkelen tot “eerste” Europese rechter. Het zijn juist ook de lidstaten bij het EVRM die er bij de Conferentie van Brighton in 2012 op hebben aangedrongen dat nationale rechters die taak meer dan nu aan zich trekken om te voorkomen dat met name het Straatsburgse Hof noodgedwongen een “vierde instantie” wordt en overbelast raakt. Ook in die zin leidt het Wetsvoorstel tot ongewenste en vermoedelijk onbedoelde neveneffecten.

3.1 De nieuwe rol van het parlement

Het Wetsvoorstel wil inhoudelijk niet afdoen aan de (effectiviteit van de) bepalingen van internationaal recht waaraan ons land zich heeft verbonden.¹² De veronderstelling in de MvT is dat de toetsing die de rechter uitvoert even goed (en democratisch gelegitimeerd) door de wetgever (regering en Staten-Generaal gezamenlijk) kan worden gedaan. Uit de MvT blijkt niet welke instrumenten het parlement ten dienste zullen staan om zijn nieuwe rol te vervullen, zodat onduidelijk is hoe geborgd wordt dat wetsvoorstellen daadwerkelijk en effectief aan verdragsbepalingen zullen worden getoetst. Het is de Raad niet op voorhand duidelijk hoe het parlement zonder nadere instrumenten tot een indringender toets dan thans zal kunnen komen en op basis waarvan het zich in het kader van goedkeuringswetgeving van verdragen gefundeerd (expliciet) zal kunnen uitlaten over de een ieder verbindendheid van bepalingen uit verdragen. De Raad adviseert een en ander nader toe te lichten.

De Raad vraagt zich gelet op het voorgaande af of de wetgever daadwerkelijk indringender zal gaan toetsen. Het Wetsvoorstel acht het immers niet noodzakelijk dat *expressis verbis* aandacht wordt besteed aan toetsing aan een bepaald verdrag of verdragen in het algemeen: de vaststelling van een wet impliceert - aldus het Wetsvoorstel - zonder meer de verenigbaarheid van een wet met het internationale recht.¹³ Ook het rechterlijk toetsingsverbod, neergelegd in artikel 120 van de Grondwet lijkt niet te hebben geleid tot een intensievere grondrechtencontrole door de wetgever. Niet valt in te zien waarom dat met het Wetsvoorstel anders zal zijn. Wellicht valt juist het tegendeel te verwachten, omdat van de huidige rechterlijke toetsingspraktijk nu nog een preventieve werking naar het parlement uitgaat.

3.2 Complementariteit van verdragsrechtenbescherming

Naar de mening van de Raad miskent het Wetsvoorstel dat in de huidige wetgevingspraktijk geen van de medewetgevers de pretentie heeft dat de concrete toepassing van een wet in een concreet geval nooit in strijd zou kunnen zijn met internationaal recht. Dat valt immers nooit uit te sluiten.

---

¹² Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 1.

¹³ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 359 (R 1986), no. 3, p. 8.

de Rechtspraak

datum 17 mei 2013
pagina 8 van 8

Het buiten toepassing laten van een wet in een concreet geval door een rechter zou daarom niet als een “tik op de vingers” van de wetgever moeten worden uitgelegd, maar als rechtsbescherming in concreto die complementair is aan de rechtsbescherming in abstracto die in het wetgevingsproces geboden wordt.

Een abstracte toets vooraf van voorgenomen wetgeving aan internationaal recht - zoals ook de Raad van State die nu al aanlegt - kan de concrete toets door de rechter niet vervangen, omdat het onmogelijk is rekening te houden met toekomstige maatschappelijke ontwikkelingen (die tot een andere inschatting zouden hebben geleid) en met de veelheid aan feitelijke casusposities die zich kunnen voordoen. De rechter is bij uitstek in staat die toets (achteraf en) *in concreto* wél te maken. De rechterlijke procedure leent zich bij uitstek voor het wisselen van argumenten over vraagstukken van verdragsconformiteit, zo nodig met voorlichting van deskundigen en rechtsgeleerde raadslieden.

In het verschil tussen parlementaire controle vooraf *in abstracto* (wetgevingsprocedure) en de rechterlijke toetsing achteraf *in concreto* in een individuele casus moet naar het oordeel van de Raad ook de legitimatie van de toetsing door de rechter worden gezocht. Waar de wetgever zichzelf de opdracht stelt geen verdragsstrijdige wetgeving tot stand te brengen, wordt de rechter geacht die opdracht - juist ook conform de bedoeling van de wetgever, die immers het betreffende verdrag heeft gesloten - te handhaven en in concrete gevallen vorm te geven. Doorbreking van die complementariteit doet wezenlijk afbreuk aan de kwaliteit van onze rechtsstaat.

Werklast

De Raad verwacht geen substantiële werklastgevolgen ten gevolge van dit Wetsvoorstel.

Tot slot

Indien na het uitbrengen van dit advies het Wetsvoorstel op belangrijke onderdelen wordt gewijzigd of indien uit nadere uitvoeringsregelgeving belangrijke werklastgevolgen voortvloeien, dan wordt de Raad graag in de gelegenheid gesteld daarover aanvullend te adviseren. Met het oog op de voorbereiding van de gerechten op de invoering van het Wetsvoorstel, stelt de Raad er prijs op als hij geïnformeerd wordt over de indiening van het Wetsvoorstel bij de Eerste Kamer en de plaatsing van de definitieve wetstekst in het *Staatsblad*. Ook eventuele nadere regelgeving volgend op dit Wetsvoorstel met gevolgen voor de rechtspleging valt binnen het adviesrecht van de Raad. Voor zover van toepassing, ontvangt de Raad graag een adviesaanvraag voor deze nadere regelgeving.

Hoogachtend,

mr. F.C. Bakker
Waarnemend Voorzitter